

**TARIMSAL EMTİA
TİCARETİ VE FİNANSMANI**
İSLAM EKONOMİSİ ÇERÇEVESİNDE BİR İNCELEME

Hüseyin Ergun

iktisat yayınları

İktisat Yayınları – 93
İktisat Tarihi – 15

Hüseyin Ergun, *Tarımsal Emtia Ticareti Ve Finansmanı*
İslam Ekonomisi Çerçevesinde Bir İnceleme

Yayıma Hazırlayan: Mehmet İlkay Çiftci, Muhammed Mustafa Bilgili
Musahhah: Sümevra Yaman

Tasarım: Mohamed Issa

Baskı: Sarıyıldız Ofset – Sertifika No.: 23593
İvedik Ağaç İşleri San. Sit.
1354. Cad. 1358. Sok. No.: 31 Ostim / Ankara
1. Baskı: İstanbul, 2021
ISBN: 978-625-7015-96-7 | E-ISBN: 978-625-7015-97-4

© İktisat Yayınları, 2021

Bütün yayım hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

İktisat Yayınları

Aziz Mahmut Hüdayi Mh., Türbekapı Sk. No:13, 34672 Üsküdar/İstanbul
Tel: +90 (216) 532 63 70
www.iktisatyayinlari.com

İktisat Yayınları Nobel Akademik Yayıncılık ve
İslam İktisadı Araştırma Merkezinin ortak markasıdır.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Ergun, Hüseyin
Tarımsal Emtia Ticareti Ve Finansmanı İslam Ekonomisi
Çerçevesinde Bir İnceleme
1. Baskı, xiv + 232 s., 13.5 x 21 cm
Kaynakça var.
ISBN: 978-625-7015-96-7 | E-ISBN: 978-625-7015-97-4
1. Tarımsal Emtia 2. İslami Finans 3. İslam İktisadı.

**TARIMSAL EMTİA
TİCARETİ VE FİNANSMANI**
İSLAM EKONOMİSİ ÇERÇEVESİNDE BİR İNCELEME

Hüseyin Ergun

iktisat
yayınları

İslami Finans Dizisi

Bu dizide, İslami finans ile ilgili güncel eserlere yer verilmektedir. Dizide İslam ekonomisi, İslami finans ilkeleri, İslam ticaret hukukunun temel özellikleri, İslami finans kuruluşlarının felsefesi, modelleri ve araçları olmak üzere geniş bir yelpazede kitaplar yer almaktadır.

Dizide Yayımlanan Diğer Kitaplar

Fatih Kazancı, *Uluslararası Ticaretin Faizsiz Finansmanı*

Muhammad Ayub, *İslami Finansı Anlamak*

Mehmet Saraç, *Finans Teorisini Yeniden Düşünmek*

Zeyneb Hafsa Orhan, *Katılım Bankacılığındaki Kar-Zarar Ortaklığı*

Enstrümanlarının Risk Analizi

Fatih Kazancı, *Merkez Bankaları ve Faizsiz Bankacılık*

Angelo M. Venardos, *İslami Finans ve Bankacılıkta Güncel Meseleler*

Batuhan Buğra Akartepe, *Alacak Satımı Uygulamaları ve Analizi: Varlık Yönetim Şirketi Örneği*

Nazan Lila, *Katılım Bankalarının Murâbaha İşlemlerinde Malın Teslimi: İslam Hukuku Açısından Bir Değerlendirme*

İsmail Cebeci, *İslam İktisadında Murâbaha: Modern Literatürdeki Tartışmalar*

Serdar Özalp, *Borsada Açığa Satış: İslam Hukuku Açısından Bir Değerlendirme*

Ömer Faruk Tekdoğan, *İslam İktisadı Açısından Kaydi Para ve Kısmi Rezerv Bankacılığı*

Yunus Akyüz, *Azalan Ortaklık: İslam İktisadı Açısından Bir Değerlendirme*

Bilal Soysal, *İslami Finasta Kurumsal Yönetim: Fıkhi Uygunluğu Sağlamaya Yönelik Yapı ve Süreçler*

Hüseyin Ergun

Lisans ve yüksek lisans eğitimini uluslararası ilişkiler alanında tamamlayan Ergun, doktora çalışmasını “İslam Ekonomisi Çerçevesinde Tarımsal Emtia Ticareti ve Finansmanı Üzerine Bir Alan Araştırması” başlıklı tezi ile tamamladı. 2005-2015 yılları arasında Konya Ticaret Borsasında sırasıyla dış ticaret uzmanı, AB proje uzmanı, genel sekreter yardımcısı ve genel sekreter olarak çalıştı. KTO Karatay Üniversitesi’nde İslam İktisadı ve Finans Bölümünde doktor öğretim üyesi olarak görev yapmakta ve aynı zamanda Üniversite Genel Sekreterliğini sürdürmektedir.

İslâmi finans, ticaret borsaları, ticaret odaları, tarımsal emtia ticareti, türev piyasalar, mikro finans, yoksullukla mücadele, lisanslı depoculuk ve ELÜS ticareti gibi konularda çeşitli araştırmalar ve yayımlar yapmakla beraber birçok ulusal ve uluslararası projede yürütücü veya koordinatör olarak görev almıştır.

Rahmetli ağabeyim Hasan Ergun'a ithafen

İçindekiler

Önsöz	ix
Kısaltmalar	xiii
Giriş	1
Birinci Bölüm	
İslam Ekonomisi ve Ticaret	5
<i>İslam'da Ticaret ve Ticari İlişkiler.....</i>	<i>8</i>
<i>İslam Ticaret Hukukunda Temel İlkeler</i>	<i>10</i>
<i>İslâmî Finansman Modelleri</i>	<i>15</i>
<i>Ticarette Medine Pazarı Örneği ve Tüketicinin Korunması İlkesi... </i>	<i>34</i>
<i>İslami Finanstâ Risk Yönetimi</i>	<i>48</i>
<i>Türev Piyasalar ve Emtia Ticareti</i>	<i>50</i>
İkinci Bölüm	
Ülkemizde ve Dünyada Tarımsal Emtia Ticareti	51
<i>Türkiye'de Tarımsal Emtia Ticareti.....</i>	<i>52</i>
<i>Türkiye'de Ticaret Borsaları</i>	<i>54</i>

<i>Tarımsal Emtia Ticaretinde Kamu ve Özel Sektör Çıkması: TMO</i>	
<i>Örneği</i>	79
<i>Dünyada Tarımsal Emtia Ticareti</i>	82

Üçüncü Bölüm

İslam Ekonomisi Çerçevesinde Emtia Ticareti ve Finansmanı **Üzerine Bir Alan Araştırması**..... 97

<i>Araştırmanın Amacı ve Önemi</i>	98
<i>Araştırmanın Yöntemi, Verilerin Toplanması ve Analizi</i>	99
<i>Araştırmanın Kısıtları</i>	100
<i>Araştırmanın Hipotezleri</i>	101
<i>Araştırmanın Bulguları</i>	104

Dördüncü Bölüm

Model Değerlendirme..... 151

<i>Modelin Amacı</i>	152
<i>Modelin Temel Varsayımları</i>	152
<i>Modelin İşlem Aşamaları ve Adımları</i>	156

Sonuç..... 177

Kaynakça..... 189

Dizin..... 207

Önsöz

İslam iktisadı ve finans alanında son yıllarda güzel gelişmeler yaşanmaktadır. Bu gelişmelerin başında lisans düzeyinde eğitimlerin verilmeye başlanması, konu ile ilgili akademik etkinliklerin sayılarının artması ve yayınların çoğalması gelmektedir. Yerleşik akademik şemalar içerisinde, İslam İktisadının müstakil bir bilim dalı olarak kendini ifade edebilmesi için epistemolojik ve metodolojik çalışmaların artması gerekmektedir. Konvansiyonel iktisadi felsefenin tüm dünyada kendine uygulama alanı bulması, hâkim ideolojilerin iktisadi tezahürlerinin canlı bir laboratuvar ortamında deneyimlenmesi, İslam'ın ekonomik doktrininin bütün bunlara bir alternatif olduğu inancını gündeme getirmektedir. Bakış açısını değiştiren olaya tamamen tarafsız bir gözle bakarsak ilk insanın yaratılışı ile başlayan hilafet vazifesi sosyal ve içtimai olarak birçok düzenlemeyi de beraberinde getirmiştir. İlk insan; ilk halife aynı zamanda ilk tüketici, ilk üretici, ilk tacir, ilk işçi, ilk işveren, ilk sermayedar, ilk toprak sahibi olmak gibi birçok sıfata sahiptir. Bir başka deyişle ilk insan, üretim faktörlerini ilk

kullanan ve böylece iktisadi faaliyetleri başlatan kişi olmuştur. Yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'de ilk insanın yaratılışı ve ona her şeyin isimlerinin öğretilmiş olduğu farklı ayetlerde ve surelerde yer almaktadır. Bu açıdan baktığımızda ilk halifenin yaratılması ile başlayan iktisadi hayat, insan fıtratına ve yaratılış özelliklerine göre tasarlanmıştır. Tüm insanlığa gönderilen ve Hz.Adem (a.s) ile Hz.Muhammed (s.a.v) arasındaki tüm peygamberler İslam'ı anlatmış ve insan fıtratına en uygun genel kuralları izah etmişlerdir.

İslam'ın en parlak dönemlerinde ticaretin ve finansal ilişkilerin gelişmişliği ve arz ettiği önemi tarihi kaynaklara dayanarak ortaya koymak mümkündür. Asrısaaadet Döneminden başlayarak Abbasi, Emevi ve Osmanlı Dönemlerinde ticaret ve iktisadi hayat ana merkezde yer almıştır. Tüccarlar eliyle yayılan ve güzel örneklerle imrenilen İslam dini, kazancın büyük çoğunluğunu ticarete atfederek iktisadi faaliyetleri teşvik etmiş ve önemini vurgulamıştır. Aldatma ve aldanmaya neden olabilecek her türlü fiile karşı tedbir alıp kolaylık, cömertlik, iyilik ve yardım öne çıkarılmıştır.

Küreselleşme ile daha da artan finansallaşma bize şunu göstermektedir ki; finans ve iktisadın aracı olan para yavaş yavaş bu rolden çıkarak amaç halini almıştır. Bu doğrultuda iktisadi sistemde amaca ulaştıran yollar zorlaşmaya devam ederken yöntemler daha az sorgulanır hale gelmiştir. Amaca ulaşmak için her yolun mübah sayılması işleri biraz daha çetrefilli hale getirmektedir.

İlk insan ve ilk halife ile başlayan iktisadi yolculukta bugün geldiğimiz nokta maalesef modern iktisadi akımların bir alternatifi ve sadece "faizsizlik" üzerine kurgulanmış bir ara model algısından ileriye gidememektedir. İslam'ın ekonomik doktrinine bakış açımızı bir alternatif olarak değil de; bir öz, bir nüve

olarak görmek gerekmektedir. Öze dair elimizde kadim eserler bulunmakla birlikte çözüme kavuşmayan aslında çok da fazla konu yoktur.

Üzerinde çalıştığım bu eser, tarımsal emtia ticareti ve bu konuda yeni açılımların bir model önerisiyle tartışılması amacıyla tasarlanmış ve okuyucuya farklı bir bakış açısı sunmayı hedeflemiştir. Çalışmanın amacı tarımsal emtia ticaretinde yeni bir model ortaya koyabilmek, mevcut ticaret borsalarında gerçekleştirilen spot piyasa işlemlerine derinlik sağlayacak elektronik platform işlemlerini modellemek ve tüm bu çalışmaların İslam ekonomisi çerçevesinde analiz edilmesini sağlamaktır.

2018 tarihinde Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi anabilim dalı doktora tezinden üretilen kitabımız, öncelikli olarak İslam ekonomisi alanındaki temel kavramları açıklamaya çalışmış, dünyada tarımsal emtia ticaretine yönelik yapılan çalışmalarla ülkemizde yapılan çalışmaları mukayese etmiş ve nihayet özgün bir model olarak ELÜS (Elektronik Ürün Senetleri) sisteminde üç, altı ve dokuz ay vadeli işlemler için bir öneri ortaya koymuştur.

Bu araştırmanın tamamlanması ve kitaplaştırılması sürecinde desteklerini esirgemeyen Konya Ticaret Borsası eski Yönetim Kurulu Başkanı ve 26. Dönem Milletvekili M. Uğur Kaleli'ye, doktora danışmanım Prof. Dr. Önder Kutlu'ya, çalışma süresince beni sürekli teşvik eden Konya Ticaret Odası Başkanı Sn. Selçuk Öztürk ve KTO Karatay Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Bayram Sade'ye, kıymetli hocalarım Prof. Dr. Çağatay Ünüsan ve Prof. Dr. Hamdi Döndüren'e teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmam üzerinde titizlikle inceleme yapan Berkay Çetin ve asistanım Nihal Budak'a tüm destekleri için teşekkür ederim.

Son olarak calisma boyunca beni destekleyen, yanimda olan eşim ve biricik kızım Zeynep Neva Ergun'a tüm kalbimle teşekkür ediyorum.

Hüseyin Ergun

2021, Konya

Kısaltmalar

AAOIFI	Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (İslâmî Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu)
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
BİST	Borsa İstanbul
CBOT	Chicago Board of Trade (Şikago Borsası)
CME	Chicago Merchantile Exchange (Şikago Emtia Borsası)
DDK	Devlet Denetleme Kurumu
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EAGGF	The European Agriculture Guidance and Guarantee Fund (Avrupa Tarımsal Yön Verme ve Garanti Fonu)
ELÜS	Elektronik Ürün Senedi
e-WhR	Electronic Warehouse Receipt (Elektronik Ürün Senedi)
FAO	Food and Agricultural Organisation (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı)
FK	Finans Kurumu
GTB	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı
IMM	International Monetary Market (Uluslararası Para Piyasası)

ISIN	International Securities Identification Number (Uluslararası Menkul Kıymet Tanımlama Numarası)
İFM	İstanbul Uluslararası Finans Merkezi
İZBEP	İzmir Ticaret Borsası Elektronik Platformu
KK	Kaynak Kuruluş
KTB	Konya Ticaret Borsası
LİDES	Lisanslı Depoculuk Sistemi
MKK	Merkezi Kayıt Kuruluşu
MM	Mütenakıs Müşareke
OTP	Ortak Tarım Politikası
SPK	Sermaye Piyasası Kurumu
TB	Ticaret Borsası
TDK	Türk Dil Kurumu
TMO	Toprak Mahsulleri Ofisi
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TSE	Türk Standartları Enstitüsü
TSPAKB	Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
USDA	United States Department of Agriculture (Amerika Tarım Bakanlığı)
VKŞ	Varlık Kiralama Şirketi
YPK	Yüksek Planlama Kurumu

Giriş

Ülkemizde ve dünyada tarımsal *emtia* ticareti ve alternatif finansman yolları her zaman tartışılmıştır. Stratejik ve hayati öneme sahip tarım sektörü her geçen gün krediye bağımlı hâle gelmekte, üreticiler de kredi ve borçlanma enstrümanlarını sıkça kullanmaktadırlar. *Harman dönemi* olarak adlandırılan ve emtianın üretim sezonunu tanımlayan zaman dilimi ürün bazında farklılık göstermiş olsa da genellikle kısıtlı bir zamanı tanımlamaktadır. Bu zaman dilimi içerisinde üreticiler ürünlerini piyasaya getirerek ani bir arz fazlasına yol açmaktadır. Burada ana sorunlardan bir tanesi ürünlerin depolanması için yeterli alanların bulunmaması ve sağlıklı depo alternatiflerinin yeni yeni gelişiyor olmasıdır. Üretici açısından hızlı arz sonucunda pazara ürün sunulması, fiyatlarda istenilen seviyelerin yakalanamaması, değerinden düşük fiyata satılmak zorunda olması gibi temel sorunlara ve buna bağlı olarak erken hasat etme veya kalite kayıplarına yol açmaktadır. Tüccar ve sanayici açısından sorun daha karışık bir hâl almaktadır. Tarımsal emtia ticareti yapan firmaların karşılaştıkları ana problem kısıtlı bir süre zarfında pazara gelen ürünlerin finansmanı ve depolanması, finansman ve depolama nedeniyle oluşan ek maliyetler olmaktadır. Bu

ek maliyetlerin günümüzde faiz ve türevlerini içeriyor olması, yatırımcıların yeni modellere olan ihtiyacını daha da artırmaktadır. Bunun yanı sıra tarımsal emtia ticareti ile doğrudan iştirak etmeyen yatırımcılar, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi tarımsal türevlerle yatırım yapamamakta, yapsa bile yüksek faiz ve maliyetlerle karşılaşmaktadırlar.

Kitapta , tarımsal emtia ticareti konusunda faizsiz (riba-free) yeni bir finansman modeli oluşturmak, *lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı* modelini tartışmak ve yatırımcılara İslâmî finansman ve ticaret imkânı sağlayacak enstrümanların sunulması amaçlanmıştır

Elektronik ürün senetleri (ELÜS) ile yapılacak olan ve *murâbahâ* sistemine dayalı model ile üreticilerin lisanslı depolarda depolayacakları tarımsal emtialar, üreticinin finansa ulaşmak istediği zaman satılabilecektir. Alıcılar ise alternatif bir finansman modeli ile faizsiz bir şekilde ürünleri alabileceklerdir. Bu model aynı zamanda yatırımcılara gerçek bir mal üzerinden yatırım yapma olanağı sunacaktır.

Ülkemizde özellikle kamu tarafından düzenlenen tarımsal emtia ticareti, serbest piyasa ekonomisinin gerekleri çerçevesinde daha şeffaf ve daha modern yollarla uygulanabilecektir.

Kitabın ilk bölümünde İslam dininin ticarete bakışı, İslam ekonomisi Medine pazarı örneğinden yola çıkarak incelenmeye çalışılacak, Peygamber Efendimiz (s.a.v) Döneminde yapılan ticaret ve bu ticaretin ödeme ve finansman modelleri üzerinde durulacaktır. Ticaretin finansmanı için sunulan modeller tartışılacak ve sunulması planlanan yeni model için temel altyapı oluşturulmaya gayret edilecektir. Araştırmanın ikinci bölümünde dünyada ve ülkemizde tarımsal emtia ticareti örnekleri ile anlatılmaya çalışılacaktır. Amerika Birleşik Devletleri'nde yer alan Şikago Ticaret Borsası (Chicago Board of Trade

/ CBOT) detaylı olarak incelenecek ve finansman modeli olarak kullanılan enstrümanlar açıklanacaktır. OTP (Ortak Tarım Politikası) sonrasında değişen Avrupa tarımsal emtia üretimi ve ticareti ile ülkemizdeki durum kıyaslanarak tartışılmaya çalışılacaktır. Kamunun ülkemizde sektör üzerindeki hâkimiyeti sorgulanarak aktörlerin durumları tartışılacaktır. Kitabın son bölümünde mevcut ticaret borsaları içerisinde reel işlem hacmi en yüksek olan Konya Ticaret Borsası paydaşları üzerinde yapılan teknik araştırma ve sonuçlarına değinilecektir. İslâmî bir enstrüman oluşturulması ve finansman modeli ortaya konulabilmesi için öncelikle müstahsillerle yapılan birebir anket sonuçları değerlendirilecek, ticaret borsası üyeleri ve sanayicilerle yapılan anketler ve ihtiyaç analizleri ortaya konulacaktır. İlk bölümde tartışılan İslâmî ticaret modelleri arasından en uygun olan model ortaya konulacak ve platform borsacılığı bu bölümde tartışılacaktır. Ardından ülkemiz ve İslam ülkeleri hatta tüm dünya tacirleri tarafından güvenle kullanılabilen bir enstrüman tanıtımı yapılacaktır.